

Csányi Eszter

Budapesti Gazdasági Egyetem
Pénzügyi és Számviteli Kar
Pénzügyi és Gazdálkodási Szaknyelvek Tanszék

Frazeodidaktikai körkép

<https://doi.org/10.48040/PL.2024.1.9>

A frazeológiai kutatások egyik indítéka kétségtelenül az, hogy a szerzett ismeretanyagot az idegen nyelvek oktatásában hasznosítsuk, az ezt jelölő terminusunk a frazeodidaktika. A frazeodidaktika meghatározás a frazeológia azon részterületét jelenti, amely az anyanyelv, illetve idegen nyelv oktatása során a frazeologizmusok átadásával foglalkozik. A megváltozott munkaerőpiaci elvárásoknak és követelményeknek megfelelően a német mint idegen nyelv oktatása is átstrukturálódott. Ennek következményeként a német szaknyelvek tanítása és ezzel szoros összefüggésben a szaknyelvi frazeologizmusok, immáron az egyik legfontosabb részét képezik a nevezett tantárgy oktatásának. Ennek ellenére a frazeológiának az oktatásban betöltött szerepe, s főként hasznossága a mai napig sem kap akkora figyelmet, mint az szükséges lenne, holott az autentikus (szak)szövegek feldolgozása során, lépten nyomon találkozhatnak frazeológia kifejezésekkel a nyelvtanulók. A cikk bemutatja, hogy mi a szerepe a frazeologizmusoknak és tanításuk időzítésének az idegen nyelvek oktatásában. Kitér arra is, hogyan és mit érdemes tanítani frazeologizmus címszó alatt és végül röviden bemutat néhány, az utóbbi években Magyarországon megjelent frazeológiai szótárt.

Kulcsszavak: frazeológia, idegennyelv-oktatás, frazeodidaktika, szaknyelvi frazeologizmusok, frazeológia kutatás

Bevezetés

A tanulmány a frazeologizmusok, ezen belül is a gazdasági frazeologizmusok oktatásának témakörébe nyújt egy rövid betekintést, magyar és német nyelvű források felhasználásával. A terjedelmi korlátok miatt semmi esetre sem volt cél a mindenre kiterjedő szakirodalmi elemzés.

Elsőként mindenképpen definiálni kell a frazeologizmus, ill. a gazdasági frazeologizmus fogalmát. Frazeologizmus alatt a két, vagy több szóból álló, állandósult szókapcsolatokat értem, melyek a nyelvközösségben egy lexéma szerepét töltik be (Hessky, 1987; Levin-Steinmann, 2004; Forgács, 2007). Gazdasági frazeologizmusnak azokat a frazeologizmusokat tekintem, amelyek tipikusan gazdasági információs tartalommal bírnak (*pl. Dividende ausschütten – osztalékot fizet; rote Zahlen schreiben – veszteséges*).

A frazeodidaktika kifejezést Wolfgang Eismann említi elsőként 1979-es cikkében az orosz „frazeodidaktika” terminusból kiindulva (idézi Stefan Ettinger, 2007). Azóta ezt a kifejezést az oktatás azon területére értjük, ahol az idegen nyelvek és az anyanyelv tanítása során frazeologizmusokkal foglalkozunk (Bergerová, 2010; Ettinger, 2007; Hallsteinsdóttir, 2011; Jazbec–Enčeva, 2012). Igaz, hogy a nemzetközi frazeológiai kutatásokban mindig is jelen voltak az idegen nyelvek oktatásával foglalkozó tanulmányok. Ennek is köszönhető, hogy az 1990-es években egyre több tankönyv és tananyag szentel teret a frazeologizmusok tanításának (Lüger, 1997a). Kühn mégis azt írta 1992-es cikkében: „*Es scheint, als dämmere die primär- und sekundärsprachliche Didaktik weiterhin im phraseologischen Dornröschenschlaf.*” (Kühn, 1992:169). Azaz, úgy tűnik, az anyanyelvi, illetve idegen nyelvi frazeodidaktika még Csipkerózsika álmát alussza.¹ Bár ez mára megváltozni látszik, a mai tantervek sem szentelnek akkora figyelmet a frazeologizmusok oktatásának (főként a német, mint idegen nyelv vonatkozásában), mint az szükséges lenne. A frazeodidaktika egyik hiányosságát Kühn (1992) abban látja, hogy a frazeológiai feladatok feldolgozása a tudományos frazeológiai

¹ A szerző saját fordítása

osztályozáshoz, illetve problémákhoz igazodik. Hiányzik tehát egy kommunikáció- és gyakorlatorientált didaktikai megközelítés.

A megváltozott „fogyasztói” elvárásoknak és követelményeknek megfelelően a német, mint idegen nyelv oktatása is átstrukturálódott. Ennek következményeként a német szaknyelvek tanítása immáron az egyik legfontosabb részét képezi a nevezett tantárgy oktatásának. Annak alátámasztására, hogy a frazeologizmusoknak a szaknyelvek és ezen belül a gazdasági szaknyelv oktatásában feltétlen helye van, számos szerző közleményében találunk megállapításokat (Gautier, 2008; Hallsteinsdóttir, 2001, 2011; Heltai, 2010; Jesenšek, 2006a; Muráth, 1991).

A frazeologizmusok szerepe az idegen nyelvek oktatásában

Hessky Regina (1997) szerint eltérőek a vélemények a frazeologizmusoknak az idegen nyelv oktatásában betöltött szerepéről. A frazeológiai egységek egyrészt elengedhetetlen tartozékai a nyelvnek, s ezáltal a nyelvtanításnak is, másrészt csupán „*Rosinen*” (mázosok ld. csemegék², Hessky, 1997:139) egy nyelvben, amelyeket csak a haladó nyelvtanulóknak ildomos megtanítani. Vannak szerzők, akik Hesskyhez hasonlóan a frazeologizmusokat problémaként értelmezik az idegen nyelvek oktatása során. Olyan nyelvi elemnek tartják, amely a nem anyanyelvi tanuló számára csupán nehezen érthető és állandó hibaforrást jelent (Bergerová, 2010; Lüger, 1997b).

Az utóbbi években azonban egyre több szakember véli úgy, hogy a frazeologizmusok elengedhetetlen és szerves részét képezik az idegen nyelven folyó kommunikációnak, ennek következtében az idegen nyelvek oktatásának is. Annál is inkább, mivel a frazeologizmusok nem tekinthetők csupán egyetlen nyelv sajátosságának, nyelvi univerzálék, azaz minden nyelvben fellelhető nyelvi elemek (Fleischer, 1997; Hallsteinsdóttir, 2001, 2011; Jesenšek, 2006a). Lüger (1997a) továbbviszi a gondolatot: az ő értelmezésében a frazeológiai kifejezések éppúgy hozzátartoznak egy nyelvhez, mint például a partikulák, a metaforák vagy egyéb szituáció-, illetve csoportfüggő megnyilvánulások. Oktatásuk éppen ezért elengedhetetlen, még ha sokszor nehéznek is tűnő vállalkozás.

Számos kutató szerint a frazeologizmusok a szókincs szerves részeként a beszélő emlékezetébe vésődtek az anyanyelv-elsajátítás korai szakaszában, ugyanúgy, mint a szavak. Az idegen nyelv tanulása során is a szavakkal párhuzamosan kell megtanulni a frazeologizmusokat. Az idegen nyelvű frazeológiai ismeretek mintegy értékmérői és alapjai az idegennyelv-tudás szintjének. Minél több frazeologizmust ismer egy idegen nyelvet tanuló, annál jobb idegen nyelven a nyelvi kompetenciája (Aguado, 2002; Földes–Kühnert, 1992; Hallsteinsdóttir, 2011; Häcki Buhofer, 1997; Hessky, 1992, 1997; Jesenšek, 2006a, 2007). A frazeologizmusok szemantikailag és szintaktikailag rögzült elemek. Fontos részei az idegen nyelvek oktatásának, mert jelentésük nem következtethető ki egyes elemeinek jelentéséből. Ezen felül olyan kultúrafüggő tudást igényelnek, amellyel az idegen nyelvet tanuló sokszor nem rendelkezik, arra meg kell őt tanítani (Rentel, 2011).

Mint a fentiekből kitűnik, számos érv szól a frazeologizmusok oktatása mellett a szaknyelvek területén is, mindezek ellenére a frazeodidaktikát a mai napig nem sikerült teljes mértékben az idegen nyelv tanításába integrálni, a tankönyvek legtöbbször nem foglalkozik alaposan a frazeologizmusokkal, némelyik pedig egyáltalán nem tekinti feladatának tanításukat. Amennyiben figyelmet is fordít rájuk az adott tananyag, a frazeologizmusokat legtöbbször a szókincs alá rendelik, és az idegen nyelv sajátosságaként értelmezik. A következő néhány év legfontosabb feladatai közé tartozik az olyan tankönyvek, tananyagok kifejlesztése, melyek a frazeológiai kifejezéseknek kellő teret szentelnek és megfelelően közvetítik azokat (Đurčo,

² A szerző saját fordítása

2007; Ettinger, 2007; Hallsteinsdóttir, 2011; Jazbec–Enceva, 2012; Jesenšek, 2006a, 2007, 2011; Jurin–Stojič, 2007; Kühn, 1992; Targońsk, 2014).

A frazeologizmusok tanításának időzítése az idegen nyelvek oktatásában

Eltérő véleményekkel találkozunk akkor is, ha arra a kérdésre keressük a választ, hogy az idegen nyelvek oktatásának melyik szakaszában érdemes a frazeologizmusokkal foglalkozni.

Kühn (1992) és Jesenšek (2006b) úgy vélik, hogy a frazeologizmusokat kezdettől fogva be kell építeni az idegen nyelvek oktatásába. Az anyanyelvi frazeologizmusok esetében már a nyelvtanulás korai szakaszában megtörténik elsajátításuk, s az idegen nyelv tanulása során sincs ez másként. Hessky szerint az idegen nyelv és az anyanyelv viszonylatában teljes ekvivalenciával bíró frazeologizmusok (*unter vier Augen /négy szemközt/; zwei Fliegen auf einen Schlag /Két legyet egy csapásra/*) már az idegennyelv-oktatás korai szakaszába is beiktathatók. Ezek ugyanis kevesebb felismerési és tanulási nehézséget okoznak, mint a bonyolultabb, részleges, illetve nulla ekvivalenciával bíró kifejezések (*die Eule nach Athen tragen – *a baglyot Athénba vinni – /felesleges dolgot csinálni/*). A nyelvtanulók analógia alapján akár a szövegkörnyezetből is ki tudják találni az egyes szóösszetételek jelentését, még akkor is, ha azok a passzív szókincsük részei is. Ez sikerélményt nyújt már az idegennyelv-tanulás kezdeti időszakában is (Hessky, 1992).

Lüger (1997a) szerint a frazeologizmusok elsajátítása hosszabb folyamat része. Ezzel részben a frazeologizmusoknak az idegennyelv-tanítás korai szakaszába történő integrálása mellett érvel. Ugyanakkor az elsajátításhoz szükséges olyan gyakorlatok alkalmazásáról ír, melyek teljesítéséhez elengedhetetlen a magasabb szintű idegennyelv-tudás, ami valamelyest ellentmond előző gondolatának. Jurin és Stojič (2007) egy, német szakos egyetemisták körében végzett kutatásukban kimutatták, hogy a felsőbb évfolyamba járók gyakrabban alkalmazzák a frazeologizmusokat, mint az alsóbb évfolyamosok. Minél fejlettebb a nyelvi kompetencia, annál magasabb a frazeologizmusok használati aránya (Ettinger, 2007). Ez az eredmény arra enged következtetni, hogy a hallgatók ugyan felismerik a frazeologizmusokat, aktívan használni csak egy magasabb nyelvi szinten kezdik.

A fenti álláspontokból is kiderül, hogy a frazeologizmusok tananyagba történő beépítésének idejéről differenciáltak a vélemények. Tapasztalatom szerint azonban már a szaknyelvtanulás korai szakaszában foglalkozni kell a frazeologizmusokkal. Fő érvem az, hogy autentikus szövegek (pl. újságcikkek, üzleti jelentések, éves beszámolók stb.) olvasása és feldolgozása során a tanuló óhatatlanul találkozik velük, felismerésük, megértésük szükséges a szövegek megértéséhez és a nyelvtudás fejlesztéséhez.

A tanítandó frazeologizmusok kiválasztása

Felmerül az a kérdés is, hogy mit és hogyan tanítsunk frazeologizmus címszó alatt. A megközelítési módok eltérőek, egyetértés figyelhető meg azonban abban, hogy a szituáció, a tanulási cél és a partner nagyban befolyásolják ez irányú döntéseinket. A frazeologizmusok kiválasztása a német, mint idegen nyelv oktatása során sokszor a tanár személyes érdeklődésének a függvénye vagy, ahogy Hessky (1992a) fogalmaz: „*dem Zufall überlassen*” (a véletlen szülötte)³.

A frazeologizmusok univerzális mivoltából következik, hogy egyes nyelvekben sok frazeologizmus két nyelv viszonylatában megegyezik (pl. testrészekkel kapcsolatos, közös kulturális alapokon vagy klasszikus irodalmi forrásokon nyugvó szókapcsolatok). Ez az idegen nyelv elsajátítása során a tanulók segítségére válhat, hisz akár tudatosan, akár tudat alatt az

³ A szerző saját fordítása

anyanyelvét veszi alapul minden idegen nyelvet tanuló, és ezt nem csak a nyelvelsajátítás korai szakaszában teszi. Az anyanyelven már ismert frazeologizmusokhoz köti az idegen nyelven elsajátított szóösszetételeket és a két nyelvi rendszer ezután már egymás mellett, párhuzamosan működik tovább (Bergerová, 2011; Hallsteinsdóttir, 2001, 2007; Häcki Buhofer, 1997; Jesenšek, 2006a, 2006b, 2007).

A frazeologizmusok „helyes” használatát az idegen nyelv oktatásába a megfelelő helyen és időben kell beiktatni, véli Hessky (2007). Meg kell tanítani, hogy alkalmazásukat a kommunikációs helyzethez, a témához, illetve a partnerhez kell igazítani. Fontos, hogy a frazeologizmusok elsajátítását egy tudatos szelektálás előzze meg tanári oldalról, hogy pragmatikai és szemantikai szempontból is a legmegfelelőbb frazeologizmusokkal ismertessük meg a tanulókat. Ehhez leginkább autentikus szövegek, és kommunikációs szituációk elemzése járul hozzá. A tanulónak mindenképpen útmutatót kell adni, hogy mely szóösszetétel mely szituációban és milyen szöveggörnyezetben használatos és helyénvaló (Bergerová, 2011; Jesenšek, 2007; Lorenz-Bourjot–Lüger 2001).

Az idegen nyelvet tanulók gyakran követik el azt a hibát, hogy az anyanyelvi elemeket gondolkodás nélkül átviszik az idegen nyelvre. Ez a probléma a frazeologizmusokkal is így van, azaz nem létező vagy hibás szóösszetételeket „kreálnak” idegen nyelven (*döntést hoz – Entscheidung *bringen /treffen* helyett). Az anyanyelvi frazeológiai kompetenciát tudatosan vagy nem tudatosan átteszik az idegen nyelvi frazeologizmusokra. Amennyiben egy frazeologizmus szerepel a tanuló mentális lexikonában, azt az anyanyelvi transzfer segítségével meg tudja érteni. Az anyanyelvi ismereteken kívül a lexikai tudás, az asszociációk, az élettapasztalat és az általános történelmi ismeretek is hozzájárulnak az idegen nyelvű frazeologizmusok megértéséhez. Mindezek segítségével kialakítanak egy idegen nyelvi (az anyanyelvvél szorosan összefüggő) frazeológiai kompetenciát, ami azt jelenti, hogy a nem anyanyelvi tanulók egy másfajta megértési folyamatot alkalmaznak, mint az anyanyelvi (Hallsteinsdóttir, 2001, 2011; Jesenšek, 2006a).

A tanulandó frazeologizmusok meghatározása történhet számítógépes gyakorisági vizsgálattal is, mint azt több kutató meg is tette (Hallsteinsdóttir, 2011; Hessky, 1992; Hollós 2014; Šajánková, 2007). Azonban ez az eljárás nem minden esetben célravezető, hisz a pragmatikai és a kommunikatív funkciókat, illetve az interkulturalitást nem minden esetben veszik figyelembe, s a vizsgált korpusz gyakran „csupán” szótárokra alapszik. Csak a gyakorisági vizsgálatok eredményeit alapul venni sem helyénvaló Hessky (1992a) szerint, ugyanis a tanárnak még ezekből is szelektálnia és strukturálnia kell további kritériumok alapján. Számos, az utóbbi évtizedekben létrejött frazeológiai korpusz (pl. <http://www.ephras.org>; <https://corpora.ids-mannheim.de>; <http://www.kollex.hu/>; <http://corpora.informatik.uni-leipzig.de>; <http://www.sprichwort-plattform.org/>;) is segítségül hívható az idegen nyelv oktatásában. Ezek (legalábbis részben) sok korábbi, a német, mint idegen nyelv oktatásában fennálló problémára is megoldást kínálnak (pl. gyakorlófeladatok nyelvtudás szerint szintezve) (Hallsteinsdóttir, 2007; Jesenšek, 2011; Kralj–Kacjan, 2011).

A frazeológiai minimum/optimum kérdése

Mindenképpen figyelembe kell venni az ún. frazeológiai minimum/optimum kérdését is. Több kutató tett már javaslatot arra, mely kifejezéseket ajánlott az említett kategóriákba felvenni. Többek szerint az optimumot az anyanyelvet alapul véve, kontrasztív alapon kell kiválasztani, a célkitűzéseket, a tanulók nyelvi tudásszintjét stb. is figyelembe véve. Ugyanakkor hangsúlyozzák a kutatók, hogy ha lenne is frazeológiai minimum, azt nem lehet kritika nélkül és mindenhol „alpnak” tekinteni, hisz eltérő szintek tapasztalhatók a tanulók nyelvtudásában, mások a célok, a szövegek fajtái és nehézségei (Ettinger, 2007; Hessky, 1992, 1997, 2007; Jesenšek, 2007; Hallsteinsdóttir, 2011).

Hallsteinsdóttir, Šajanková és Quasthoff 2006-ban végzett nagyszabású kutatásukban két vizsgálatot végeztek el a német, mint idegen nyelv oktatása során felhasználandó frazeológiai optimummal kapcsolatban. Megállapították, hogy minél gyakoribb egy frazeologizmus, annál többen használják azt aktívan. Az általuk javasolt optimum nyitott felsorolás, a tanulók célja, anyanyelvi ismerete stb. alapján lehet kiegészíteni és a különböző szövegfajták szerint differenciálni. Az elkészült gyűjteményt azonban soha nem lehet egy, a tanár által végzett didaktikai elemzés nélkül alkalmazni.

Bár az előzőekkel Ettinger (2007) is egyetért, azt is hangsúlyozza, hogy a frazeologizmusokat csupán szövegek alapján tanítani nem túl gazdaságos és az idegen nyelv oktatására vonatkoztatva nem is reális elképzelés. Ehhez kapcsolódik Hallsteinsdóttir (2011), mikor a frazeológiai alapszókincs kiválasztásának szempontjairól ír. Úgy véli, szem előtt kell tartani az aktualitást és a relevanciát is. A frazeologizmusokat gyakorisági elemzéssel, illetve kérdőívek alapján kell kijelölni és a KER-ben (Közös Európai Referenciakeret) szereplő témákhoz és szintekhez kell igazítani (Jesenšek, 2006b).

Véleményem szerint az autentikus szövegekben fellelhető, ún. élő nyelvben alkalmazott frazeologizmusok oktatását kell előtérbe helyezni. A hallgatónak azt kell elsajátítania, amivel az anyanyelvi beszélővel létrejött kommunikációs szituációban és eredeti nyelvű forrásokban találkozhat.

A frazeológiai elsajátításának többszintű modellje

A frazeologizmusok elsajátítására a kutatók (Hallsteinsdóttir, 2011; Hessky, 1997; Ettinger, 2007; Lorenz-Bourjot–Lüger, 2007; Kühn, 1992; Rentel, 2011; Šajanková, 2007; Targońska, 2014) egy többlépcsős modellt tartanak irányadónak:

- 1. szint. A frazeologizmus felismerése, azonosítása (ahol többek között a szöveggörnyezet, az anyanyelvi frazeológiai ismeretek, a szemantikai-szintaktikai kompatibilitás és a metakommunikációs környezet játszanak szerepet).

Ez azt jelenti, hogy az idegen nyelv oktatása során ki kell fejleszteni a tanulóknál egy érzéket, ami segít felismerni a frazeologizmusokat a német nyelvű szövegekben. Ehhez elengedhetetlen, hogy a diákok anyanyelvükön is rendelkezzenek megfelelő ismeretekkel a frazeologizmusok terén és autentikus szövegeket dolgozzanak fel.

- 2. szint: A frazeologizmus jelentésének kitalálása (ennél elsősorban a szöveggörnyezet, a képi megjelenítés, esetleg egy szótár van a tanuló segítségére)

Amennyiben a tanulónak rendelkezésére állnak megfelelő szótárak, ahol az adott frazeologizmusnak utánanézhethet, azt is segítségül hívhatja. Azonban egy nyelvórán ez nem mindig van így, ezért rá kell vezetnünk a diákokat arra, hogyan tudják a szöveggörnyezetből kitalálni a frazeologizmusok jelentését. Ehhez különböző típusú és tartalmú szövegeket is érdemes beiktatnunk az oktatásba, hogy ezek alapján a tanulók összehasonlíthassák az egyes jelentéseket és levonhassák következtetéseiket a frazeologizmusok szituáció-, és partnerfüggő jelentésével kapcsolatban.

A frazeologizmus tartalmának megfejtése döntő fontosságú a frazeologizmusok elsajátításának folyamatában, mivel ezek sokkal komplexebb jelentésstruktúrával bírnak, mint a szókincs más, egyszerű elemei. Ettinger (2007) a német vonatkozásában az ún. W-Fragen alkalmazását javasolja (W-kérdőszavak), azaz pl. *Wer? Zu wem? Wann? Wo? Warum?* (Ki? Kihez? Mikor? Hol? Miért?). Az ezekre adott válaszok elemzésével közelebb kerülhetnek a tanulók az egyes frazeologizmusok jelentésének megértéséhez.

- 3. szint: A frazeologizmussal kapcsolatos ismeretek megszilárdítása (a tanuló a frazeologizmust a hozzá kapcsolódó összes információval együtt /nyelvtani, lexikai, szemantikai tudás/ emlékezetébe vési, hogy szükség esetén előhívhassa azt).

Az ismeretek megszilárdításakor fontos az egyes frazeologizmusok alap-, illetve tőformájának meghatározása, illetve jelentésük megmagyarázása. Ez azonban sokszor még az anyanyelvi beszélőnek is nehézséget okoz. Az okok a frazeologizmusok természetében, illetve a regionális vagy egyénileg használt formákban keresendők (még ha ezek a különbségek a nem anyanyelvi beszélőnek nem is tűnnek relevánsnak). Didaktikai szempontból ilyen esetben egy variációt (lehetőség szerint a leginformatívabbat) kell meghatározni és megtanítani az anyanyelvet alapul véve. Az idegen nyelvű magyarázatok csak a nyelvtudás bizonyos szintje fölött játszanak szerepet (Hessky, 1992).

A három eredeti lépcsőfokot azóta már egy negyedik szinttel is kiegészítették (Ettinger, 2007; Šajánková, 2007):

- 4. szint: A frazeologizmus használata (itt a cél a passzívan már ismert frazeologizmusok aktív alkalmazása).

Az idegen nyelv oktatása során meg kell különböztetni az aktív (produktív) és passzív (receptív) szókincset. Minél többet tud egy diák passzívan, annál többet fog aktívan alkalmazni. Ehhez elengedhetetlen kontrasztív szempontokat is bevonva a szókincs helyes kiválasztása és az aktívan alkalmazott kifejezések fejlesztése. Mindezeket figyelembe véve javul a nyelvtanuló kommunikációs hatékonysága (Hessky, 1992).

Az idegen nyelvi szakmai nyelvtanulás és szakmai kommunikáció során a szakmai frazeologizmusok elsajátítása elsősorban a produktív készségek fejlesztése szempontjából fontos. Heltai (2010) úgy véli, hogy a frazeologizmusok oktatása „*általában módszertanilag még nem eléggé kidolgozott. A kommunikatív nyelvtanítás nem kedveli az adott minta szerinti ismétlést és behelyettesítést.*” (Heltai, 2010:192). Az ilyen jellegű feladatoknál nem a kreativitás a cél, hanem az adott kifejezés szó szerinti megtanulása (Šajánková, 2007).

Ajánlott az olyan frazeologizmusok felhasználása, amelyek (adott esetben a hallgatók által elvégzett) gyakorisági elemzések során nagyobb számban fordulnak elő, illetve a diák (esetleg szakmai) kommunikációjához szükségesek. A nyelvtanulók saját anyagaikból kigyűjthetik az adott szakterülethez tartozó legfontosabb frazeologizmusokat és elsajátíthatják őket (Hallsteinsdóttir, 2011; Heltai, 2010; Kispál, 2011).

A nyelvtanulók autentikus szövegeken keresztül olyan célnyelvi elemeket is megismerhetnek, amelyekkel adott esetben csak egy szótár lapozgatása közben találkoztak volna, és amelyek ugyanakkor elengedhetetlenek az adott szakmai idegen nyelv megértése során. Hallsteinsdóttir (2011) megemlíti a multimodalitás kérdését is a frazeodidaktikával kapcsolatosan, ami alatt a nyelvi és nem nyelvi kommunikációs eszközök együttes alkalmazását érti az öt emberi érzék (látás, hallás, tapintás, ízlelés, szaglás) közül kettő vagy több segítségével. Frappáns példa erre egy reklám: „*Ein Ass im Ärmel haben*” – Nála van az adu – felirat egy ipari park reklámjában (1. kép).

1. kép. Reklámfelirat egy ipari park plakátján

A reklámszövegek frazeológiai oktatásban történő alkalmazhatóságáról ír Rentel (2011), tekintettel arra, hogy a reklámokkal egyre többet találkozunk mindennapjainkban. A tanulók számára is ismertek, emiatt feladatmegoldási motivációjuk nagymértékben növelhető. Másik előnyük abban rejlik, hogy a relatív rövid és könnyen átlátható szövegekről van szó, így már az alacsonyabb nyelvi kompetenciával bíró tanuló számára sem okoz nehézséget megértésük. Mégis a legfontosabb érv, ami a reklámszövegek használata mellett szól az idegen nyelvű frazeodidaktikában, az a multimodalitás. Azaz a kép és a nyelv összekapcsolása, ami a dekódolásban (megértésben) és az elsajátításban segít. Ugyanakkor megjegyzi, hogy a reklámok meglehetősen szűkös frazeológiai repertoárral és egyszerű nyelvezettel bírnak, így csupán egyéb szövegfajtákkal együtt alkalmasak a frazeologizmusok oktatására.

A ma létező szótárak és gyűjtemények nem fejtik ki kellő mértékben az egyes frazeologizmusok jelentését és még a legfontosabb szöveggörnyezeti összefüggéseket sem tartalmazzák (Bergerová, 2011). Bergerová írásában a tanulók által leggyakrabban igénybe vett egynyelvű szótárakat említi (mint pl. *Duden 11*, *Wahrig*, *Langenscheidt Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache*, *Duden-Universalwörterbuch*). Az idegen nyelvi frazeológiai összeállítások sokszor abba a hibába esnek, hogy túl sok frazeológiai ekvivalenciát kívánnak megadni az anyanyelvi és a célnyelvi kifejezések között, holott az eredetinek csak egy fordítás felel meg igazán (Ettinger, 2007).

Ezzel kapcsolatban mindenképpen ki kell térni az EU-kutatási projektjére, az EPHRAS-ra⁴, amely egy CD-ROM-on megjelent, 150 interaktív feladatot tartalmazó többnyelvű frazeológiai tananyag német kiindulási nyelvvel. A projekt elsődleges célja egy német, szlovén, szlovák és magyar nyelven elérhető frazeológiai adatbázis létrehozása volt. A 4000 frazeologizmust tartalmazó, szintenként (B1-C1) differenciált elektronikus tananyag és többnyelvű felhasználói kézikönyv az idegennyelv-oktatásban eddig sajnálatos módon mostohagyerekként kezelt frazeologizmusok elsajátításában és a frazeológiai kompetencia fejlesztésében nyújt segítséget. Az egyes frazeologizmusokat egységesen dolgozták fel és minden információt megadtak, ami az elsajátításukhoz és az alkalmazásukhoz szükséges. A CD struktúra és a felhasználói kézikönyv nemcsak az önálló tanulást teszik lehetővé, hanem az idegen nyelvet oktató tanárok és tananyagfejlesztők is segítségül hívhatják.

A legújabb frazeológiai szótárak Magyarországon

Magyarországon az elmúlt két évtizedben egyre több szótár jelent meg a frazeologizmusok vonatkozásában (Bárdosi, 2009; Forgács, 2003; T. Litovkina, 2005). Mindenképpen meg kell említeni a legutóbb napvilágot látott munkákat (a teljesség igénye nélkül).

Hollós Zita 2014-ben megjelent korpuszalapú tanulószótárát (Német-magyar SZÓkapcsolatTár), amely egy (elsősorban) haladó nyelvtanulóknak szóló 49000 adatra épülő és 2262 szócikket tartalmazó kollokációs szótár. Segítségére van a német nyelvet tanulóknak szövegalkotási helyzetekben, ahol a szintagmák fontos szerepet játszanak, illetve nyelvtanároknak is, akik az egyes elemek kombinálhatóságával kapcsolatban bizonyosságot akarnak.

Bárdosi Vilmos „*Szólások, közmondások eredete – Frazeológiai etimológiai szótár*” című munkáját 2015-ben adták ki. A munka O. Nagy Gábor szellemi hagyatékát összegzi, és folytatja, ugyanakkor azt több szempontból meg is haladja. 1800 szólás/közmondás, szóláshasonlat, szállóige jelentését értelmezi, magyarázza eredetét, mutatja be kultúrtörténeti hátterét idegen nyelvi (elsősorban angol, francia, német, spanyol, olasz, orosz és lengyel) párhuzamokkal. Fontos megemlíteni Bárdosi 2018-ban és 2019-ben a Tinta Könyvkiadó gondozásában megjelent három munkáját is („*Itt van a kutya élésve*”, 2018; „*Mi a szósz*”,

⁴ vö. <http://www.ephras.org/>

2019a; „Nincsen rózsza tövis nélkül”, 2019b), melyek magyar szólásmondásokat tartalmaznak, sok esetben bemutatják azok eredetét és kultúrtörténeti hátterüket.

Ezen kézikönyvek publikálása lassan betölti az űrt a magyar frazeológiai lexikográfia terén, amelyek (remélhetőleg) hozzájárulnak ahhoz, hogy a frazeologizmusokat az idegennyelv-oktatás nélkülözhetetlen elemeinek és ne mostohagyerekének tekintsük.

Konklúzió

A frazeodidaktika kialakulása a 20. század végére nyúlik vissza, azonban a mai napig sem szentelnek neki kellő figyelmet az idegen nyelvek oktatása során. A tankönyvek és az oktatási anyagok egyik nagy hiányosságaként értékelhető a frazeológiai kifejezések csekély mértékű említése. A frazeologizmusokat nemcsak az általános nyelv tanításába, hanem a szaknyelvek oktatásába is integrálni kell. Ez elsősorban a nyelvtudás szintje, a szituáció, a partner és az oktatási cél függvényében kiválasztott autentikus szövegekkel oldható meg.

A frazeológiai kifejezések megtanítását az anyanyelvhez hasonlóan már a nyelvtanulás korai szakaszában érdemes elkezdni. A diákok anyanyelvi kompetenciájukat alapul véve, analógia útján kialakítják idegen nyelvi kompetenciájukat, aminek segítségével elsajátíthatják az ismeretlen szóösszetételeket is. Az oktatandó frazeologizmusok kiválasztásában nagy szerep jut a tanárnak és tanulónak egyaránt. Az oktatók alapul vehetik a gyakorisági elemzések, ill. nemzetközi korpuszok anyagait, míg a diákok önmaguk is készíthetnek szógyűjteményeket.

A frazeologizmusok begyakorlásánál elengedhetetlen, hogy a hallgatók érdekes és kihívást jelentő feladatokon keresztül mélyítsék el ismereteiket, és ne csak ismételgessék a bemagolt kifejezéseket. A szószerkezetek elsajátításának multimodális megközelítését (pl. reklámszövegek elemzése) több kutató is vizsgálta. Kühn (1992) alapján a frazeologizmusok elsajátításának három lépcsőfokát a következőkben határozták meg: 1. frazeologizmusok felismerése; 2. frazeologizmusok jelentésének megfejtése; 3. a frazeologizmusokkal kapcsolatos ismeretek megszilárdítása. A felsorolást azóta egy negyedik szinttel is kiegészítették: a frazeologizmus aktív alkalmazásával.

Az utóbbi évtizedekben egyre nagyobb érdeklődés mutatkozik Magyarországon a frazeológia és a frazeodidaktika iránt. A megjelent publikációk, tudományos írásművek segítségével lehetnek az idegen nyelv oktatóinak és tanulóinak egyaránt.

Hivatkozások

- Aguado, K. (2002): Formelhafte Sequenzen und ihre Funktionen für den L2-Erwerb. *Zeitschrift für Angewandte Linguistik*. 37. 24–49. http://userpages.uni-koblenz.de/~diekmann/zfal/zfalarchiv/zfal37_2.pdf.
- Bárdosi, V. (2009): *Magyar szólások, közmondások értelmező és fogalomköri szótára*. Tinta Könyvkiadó: Budapest.
- Bárdosi, V. (2015): *Szólások, közmondások eredete – Frazeológiai etimológiai szótár*. A magyar nyelv kézikönyvei sorozat 27. Tinta Könyvkiadó: Budapest.
- Bárdosi, V. (2018): *Itt van a kutya elásva. Állatneves magyar szólások, közmondások szótára*. Az ékesszólás kiskönyvtára. Tinta Könyvkiadó: Budapest.
- Bárdosi, V. (2019a): *Mi a szósz? 300 magyar szólásmondás eredete*. Az ékesszólás kiskönyvtára. Tinta Könyvkiadó: Budapest.
- Bárdosi, V. (2019b): *Nincsen rózsza tövis nélkül. Növény-, virág- és gyümölcsneves szólások, közmondások szótára*. Az ékesszólás kiskönyvtára. Tinta Könyvkiadó: Budapest.
- Bergerová, H. (2010): *Multimediales Unterrichtsmaterial zur deutschen Phraseologie. Phraseologie in der germanistischen Ausbildung*. Teil 4: Phraseologismen als ein didaktisches Phänomen. http://frazeologie.ujepurkyne.com/VS_teil04_ger.asp.
- Bergerová, H. (2011): Zum Lehren und Lernen von Phraseologismen im DaF-Studium. Überlegungen zu Inhalten. *Linguistik Online*. 47/3. DOI: <https://doi.org/10.13092/lo.47.365>

- Lorenz-Bourjot, M. – Lüger, H-H. (hrsg.) (2001): Stolze Peter. Geflügelte Worte – Möglichkeiten der unterrichtlichen Integration. In: *Phraseologie und Phraseodidaktik. Beiträge zur Fremdsprachenvermittlung*, Sonderheft 4. Edition Praesens: Wien.
- Đurčo, P. (2007): Phraseologie und allgemeines Konzept für eine komplex strukturierte Datenbank. In: Jesenšek, V. – Fabčič, M. (eds.) (2007): *Phraseologie kontrastiv und didaktisch. Neue Ansätze in der Fremdsprachenvermittlung*. Slavistično društvo, Filozofska fakulteta: Maribor.
- Ettinger, S. (2007): Phraseme im Fremdsprachenunterricht. In: Burger, H. – Dobrovolskij, D. – Kühn, P. – Fleischer, W. (1997): *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. 2. Auflage. Niemeyer Verlag: Tübingen.
- Fleischer, W. (1997): *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. 2. Auflage. Niemeyer Verlag: Tübingen
- Forgács, T. (2003): *Magyar szólások és közmondások szótára*. Tinta Könyvkiadó: Budapest.
- Forgács, T. (2007): *Bevezetés a frazeológiába. A szólás- és közmondáskutatás alapjai*. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 69. Tinta Könyvkiadó: Budapest.
- Földes, Cs. – Kühnert, H. (1992): *Hand- und Übungsbuch zur deutschen Phraseologie*. Egységes jegyzet. Tankönyvkiadó: Budapest.
- Gautier, L. (2008): Fach, Fachsprache und Fachtextsorte: ein 'magisches' Dreieck in der Fachsprachenvermittlung. In: Baudot, D. – Kauffer, M.: *Wort und Text. Lexikologische und textsyntaktische Studien im Deutschen und Französischen*. Festschrift für René Métrich zum 60. Geburtstag. 3–13. Stauffenburg Verlag: Tübingen.
- Hallsteinsdóttir, E. (2001): [Das Verstehen idiomatischer Phraseologismen in der Fremdsprache Deutsch. PHILOLOGIA – Sprachwissenschaftliche Forschungsergebnisse](http://www.verlagdrkovac.de/volltexte/978-3-8300-0435-6.html). 49. Hamburg. <http://www.verlagdrkovac.de/volltexte/978-3-8300-0435-6.html>
- Hallsteinsdóttir, E. (2007): Kontrastive Phraseologie in der Fremdsprache deutsch. In: Jesenšek, V. – Fabčič, M. (eds.) (2007): *Phraseologie kontrastiv und didaktisch. Neue Ansätze in der Fremdsprachenvermittlung*. Slavistično društvo, Filozofska fakulteta: Maribor.
- Hallsteinsdóttir, E. (2011): Aktuelle Forschungsfragen der deutschsprachigen Phraseodidaktik. *Linguistik Online*. Bd. 47, Nr. 3. http://www.linguistik-online.de/47_11/hallsteinsdottir.html
- Hallsteinsdóttir, E. – Šajanková, M. – Quasthoff, U. (2006): Phraseologisches Optimum für Deutsch als Fremdsprache. Ein Vorschlag auf der Basis von Frequenz- und Geläufigkeitsuntersuchungen. *Linguistik Online*. Bd. 27, Nr. 2. http://www.linguistik-online.de/27_06/hallsteinsdottir_et_al.pdf
- Häcki Buhofer, A. (1997): *Phraseologismen im Spracherwerb*. In: Wimmer, R. – Berens F-J. (Hrsg.): *Wortbildung und Phraseologie*. 209–232. Gunter Narr Verlag: Tübingen.
- Heltai, P. (2010): A szaknyelvi frazeológia kérdései. In: Dobos, Cs. (szerk.): *Szaknyelvi kommunikáció. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához*. 110. Miskolci Egyetem, Miskolc. Tinta Könyvkiadó: Budapest.
- Hessky, R. (1987): *Phraseologie, Linguistische Grundfragen und kontrastives Modell deutsch-ungarisch*. Max Niemeyer Verlag: Tübingen.
- Hessky, R. (1992): Aspekte der Verwendung von Phraseologismen im Unterricht Deutsch als Fremdsprache. 159–168. *Fremdsprachen Lehren und Lernen* 21.
- Hessky, R. (1997): Feste Wendungen – ein heißes Eisen? Einige phraseodidaktische Überlegungen für den DaF-Unterricht. *Deutsch als Fremdsprache* 3, 139–143. http://zs.thulb.uni-jena.de/rsc/viewer/jportal_derivate_00234771/daf_1997-3_013.tif
- Hessky, R. (2007): Perspektivwechsel in der Arbeit mit Phraseologie im DaF-Unterricht. In: Jesenšek, V. – Fabčič, M. (eds.) (2007): *Phraseologie kontrastiv und didaktisch*. Neue Ansätze in der Fremdsprachenvermittlung. Slavistično društvo, Filozofska fakulteta: Maribor
- Hollós, Z. (2014): *SZÓKAPTÁR: Német–magyar SZÓkapcsolatTÁR. Korpuszalapú kollokációs tanulószótár*. Grimm Kiadó: Szeged.
- Jazbec, S. – Enčeva, M. (2012): Aktuelle Lehrwerke für den DaF-Unterricht unter dem Aspekt der Phraseodidaktik. *Porta Linguarum* 17. 2012. 153–171. http://www.ugr.es/~portalin/articulos/PL_numero17/9%20SASA.pdf
- Jesenšek, V. (2006a): Phraseologie und Fremdsprachenlernen. Zur Problematik einer angemessenen phraseodidaktischen Umsetzung. *Linguistik online*. Bd. 27, Nr. 2. <https://bop.unibe.ch/linguistik-online/article/view/747/1273>
- Jesenšek, V. (2006b): Warum Phraseologie im Fremdsprachenlernen? *Schaurein* 19/1. 2–6. http://193.2.241.190/sdunj/images/stories/Schaurein/schaurein_revija_1_2006.pdf
- Jesenšek, V. (2007): Lehr- und Lerngegenstand Phraseologie. In: Jesenšek, V. – Fabčič, M. (eds.) (2007): *Phraseologie kontrastiv und didaktisch. Neue Ansätze in der Fremdsprachenvermittlung*. Maribor, Slavistično društvo: Filozofska fakulteta
- Jesenšek, V. (2011): Sprichwörter im Wörterbuch. *Linguistik online*. Bd. 47, Nr. 3. http://www.linguistik-online.de/47_11/jesensek.html

- Jurin, S. – Stojič, A. (2007): Die Funktion von Phraseologismen in der interaktiven Kommunikation In: Jesenšek, V. – Fabčič, M. (eds.) (2007): *Phraseologie kontrastiv und didaktisch. Neue Ansätze in der Fremdsprachenvermittlung*. Slavistično društvo, Filozofska fakulteta: Maribor.
- Kispál, T. (2011): Die kognitiv-metaphorische Motiviertheit beim Erlernen von Idiomen am Beispiel eines Aufgabenblattes. *Linguistik Online*. Bd. 47, Nr. 3. http://www.linguistik-online.de/47_11/kispal.pdf
- Kralj, N. – Kacjan, B. (2011): Phraseologieunterricht in der Zeit der neuen Lernmedien. *Linguistik Online*. Bd. 47, Nr. 3. http://www.linguistik-online.de/47_11/kacjanKralj.html
- Kühn, P. (1992): Phraseodidaktik. Entwicklungen, Probleme und Überlegungen für den Muttersprachenunterricht und den Unterricht DaF. 169–189. In: *Fremdsprachen lehren und lernen 21*.
- Lüger, H-H. (1997a): Auswahlbibliographie zur Phraseodidaktik 121–127. In: *Beiträge zur Femsprachenvermittlung 32*. http://kops.uni-konstanz.de/bitstream/handle/123456789/4643/295_1.pdf?sequence=1
- Lüger, H-H. (1997b): Anregungen zur Phraseodidaktik 69–120. In: *Beiträge zur Fremdsprachenvermittlung 32*. http://kops.uni-konstanz.de/bitstream/handle/123456789/4643/295_1.pdf?sequence=1
- Levin-Steinmann, A. (2004): Der Phraseologiebegriff im Lichte der Bildung dieser sprachlichen Einheiten. In: Földes, Cs. (ed.): *Res humanae proverbiorum et sententiarum. Ad honorem Wolfgangi Mieder*. Gunter Narr Verlag: Tübingen.
- Lorenz-Bourjot, M. – Lüger, H-H. (2001): *Phraseologie und Phraseodidaktik*. Praesens: Wien.
- Muráth, J. (1991): Das Gewicht von Konnotationen beim Übersetzen. In: Müller, B-D. (Hrsg.): *Interkulturelle Wirtschaftskommunikation*. Iudicium Verlag: München.
- Rentel, N. (2011): Die Didaktisierung von Phraseologismen im DaF-Unterricht anhand multimodaler Texte. *Linguistik online*. Bd. 47, Nr. 3. http://www.linguistik-online.de/47_11/rentel.html
- Šajánková, M. (2007): Phraseodidaktisches Konzept zur Vermittlung der Phraseme. Übungen im mehrsprachigen phraseologischen Lernmaterial EPHRAS (2006). In: Jesenšek, V. – Fabčič, M. (eds.) (2007): *Phraseologie kontrastiv und didaktisch. Neue Ansätze in der Fremdsprachenvermittlung*. Slavistično društvo, Filozofska fakulteta: Maribor.
- Targońska, J. (2014): Kollokationen – ein vernachlässigtes Gebiet der DaF-Didaktik? *Linguistik Online*. Bd. 68, Nr. 6. <https://bop.unibe.ch/linguistik-online/article/view/1638>
- T. Litovkina, A. (2005): *Magyar közmondástár. Közmondások értelmező szótára példákkal szemléltetve*. Tinta Könyvkiadó: Budapest.

Internetes hivatkozás

<https://www.dusslingen.de/de/Wirtschaft-Bauen/Gewerbegebiete>